

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/3 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЪ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/3 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Special Issue

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон

Республикаси Судьялар олий кенгаши
хузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети хузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги

Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Ҳайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилди.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА**07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ***Шоев Иззатулло Хусенович*

СУДЕБНОЕ ДЕЛО В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ 7-15

Mirsoatova Sayyora Turg'unovna

KALTAMINOR MADANIYATINI DAVRIY MADANIY SANALASH MUAMMOLARI (sopol idishlar va uy-joylar misolida) 16-21

*Музаффаржон Мансуров*СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ТАШҚИ ТУРИЗМ
РИВОЖЛАНИШИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 22-32*Qodirova Ra'no Mamirjonovna*

O'ZBEKISTON SSR MAKTABLARIDA TARIX VA IJTIMOY FANLARNI O'QITILISHI (XX asrning 30-yillari) 33-38

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ*Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна*ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР МОЛИЯВИЙ ОҚИМЛАРИНИ БОШҚАРИШДА
СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИНГ РОЛИ 49-45*Камчибеков Фарход Олимжонович*ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ВА КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ЖАҲОН
ТАЖРИБАСИ 46-53*Баратов Махсудали Назиралиевич*МИКРОМОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ ЧЕТ ЭЛ ТАЖРИБАСИ ВА ИЖТИМОЙ МУАММОЛАРНИ
ҲАЛ ЭТИШДАГИ РОЛИ 54-61*Nosirov Ilkhom Abbosovich, Ermatov Ilmidin Toshmatovich*ENVIRONMENTAL MANAGEMENT OF THE USE OF NATURAL RESOURCES IN THE
SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY OF UZBEKISTAN 62-71*Nasirxodjaeva Dilafruz Sabitxanovna, Nurboyev Jalaliddin Mamadievich*O'ZBEKISTON MAXSUS IQTISODIY ZONALARINING EKSPORT KO'RSATKICHIGA TA'SIR
ETUVCHI OMILLAR REGERESSION TAHLILI 72-78*Aliyev Maruf*

HOW TO IMPROVE THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM? 79-85

*Ачилов Уйғунжон Улуғбекович*ПЕНСИЯ ЖАМҒАРМАСИ ДАРОМАДЛАРИ ҲАЖМЛАРИГА ОМИЛЛАР ТАЪСИРИНИНГ
ЭКОНОМЕТРИК ТАҲЛИЛИ 86-92*Ashurov Maxammadjon Sotvoldievich*O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINI INNOVATSION MODELGA O'TISHINING AYRIM
YO'NALISHLARI 93-99*Абдуллаева Зулфия Иззатовна*МЕҲМОНХОНАЛАРНИ КЛАСТЕРЛАШ - МЕҲМОНХОНА БИЗНЕСИДА БОШҚАРУВНИНГ
САМАРАЛИ ШАКЛИ 100-106*Қурбонов Сирожиддин Қурбонович*МЕҲНАТ БОЗОРИДА ИШЧИ КУЧИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ
ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ 107-113

<i>Ismanov Ibroxim Nabiyevich</i> MHXS MUVOFIQ KONSOLIDATSIYALANGAN MOLIVAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH TEXNIKASI	114-126
<i>Turobov Sherzod Alisherovich, Namozov Bekjon Bo'ron o'g'li</i> TIJORAT BANKLARI FAOLIYATI TAHLILINI TASHKIL QILISH	127-133
<i>Bahodirov Shohruh Bahodir o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM XIZMATLARI BOZORINING RIVOJLANISHI VA UNING MAKROIQTISODIY KO'RSATKICHLARGA TA'SIRI	134-143
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Tojaliyev Abdunosim Abdulxakimovich</i> INNOVATSIYA VA IJTIMOIIY MADANIY RIVOJLANISH	144-154
<i>Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna</i> FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARI YOSHLAR IJTIMOIIY FAOLLIGINI OSHIRISH OMILI SIFATIDA	155-162
<i>Abdumalikov Abdulatif Abidjanovich</i> ATROF MUHITGA INNOVATSION MUNOSOBATNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY- FALSAFIY ASOSLARI	163-168
<i>Xalliyev Jasurbek Iskandarovich</i> OGAHIIY TARIXIIY ASARLARIDA BILISH TUSHUNCHASI BILAN BOG'LIQ ERONIIY QATLAMGA OID MA'RIFIY-FALSAFIY ISTILOHLAR	169-173
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Raximjonova Dilshodaxon Abubakir qizi</i> AN'ANAVIIY TERMINOLOGIYA MAKTABLARI	174-180
<i>Osinova Agata Viktorovna</i> СЛОЖНОСТИ ОБУЧЕНИЯ ПАДЕЖНОЙ СИСТЕМЕ РУССКОГО ЯЗЫКА УЗБЕКОЯЗЫЧНЫХ УЧАЩИХСЯ	181-186
<i>Ahmedova Aziza Komilovna</i> БАДИИЙ ОБРАЗ ТАСНИФИ, ТИПОЛОГИЯСИ ВА БАДИИЙ-ФУНКЦИОНАЛ ХУСУСИЯТЛАРИ	187-191
<i>Кучкарова Хафиза</i> HEMIS AДАБИЁТШУНОСЛИГИДА ЖАНРНИНГ ЎРНИ	192-196
<i>Комилова Муяссар Мавжудовна</i> ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАЗВИТИЕ РУССКОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ ВОЕННОГО АКАДЕМИЧЕСКОГО ЛИЦЕЯ ПРИ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ	197-203
<i>Mirodilova Nargiza Mirvaliyevna</i> THE SEMANTIC - STRUCTURAL PRIORITIES OF ICT TERMINOLOGY	204-207

*Shirin Dadabayeva*COMPARATIVE SUPERSYNTACTIC INTEGRITY IN THE UZBEK AND ENGLISH
LANGUAGES

208-213

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР*Turdiyev Bexruz Sobirovich*

IBN SINONING HUQUQIY TA'LIMOTLAR RIVOJIDA QO'SHGAN HISSASI

214-220

*Матчанов Фахриддин Курамбой ўғли*МАҲКУМЛАРНИ АХЛОҚАН ТУЗАТИШ ВОСИТАЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ БЎЙИЧА АЙРИМ
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ

221-226

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Боборахматов Бобир Бўриевич*ЕНГИЛ АТЛЕТИКАНИНГ ЮГУРИШ ТУРЛАРИ БЎЙИЧА КЎП ЙИЛЛИК ТИЗИМЛИ
БОШҚАРИШ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯСИ

227-233

Uraimov Sanjar Ro'zmatovich

BOSHLANG'ICH MAKTAB O'QUVCHILARINING JISMONIY FAOLLIGINI BAHOLASH

234-238

*Shamuratov Jasur*O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA JISMONIY TARBIYA DARS JARAYONLARINI
TAKOMILLASHTIRISHDA YANGICHA PEDAGOGIK YONDASHUV

239-243

*Fedotova Kristina Anatolevna*THE SIGNIFICANCE OF INTEGRATING LANGUAGE SKILLS IN THE PROCEDURE OF THE
ENGLISH LANGUAGE TEACHING

244-250

*Устоев Абдураззоқ Қурбонovich*ЮҚОРИ МАЛАКАЛИ КУРАШЧИЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ ЖАРАЁНИДА ПСИХОЛОГИК ҚЎЛЛАБ-
ҚУВВАТЛАШ

251-256

Ismoil Rustamov

CHOLG'U IJROCHILIGIDA DOIRA USULLARNING AHAMIYATI

257-263

*Erkaboyev Oybek Muhammadjonovich*X VA XI SINIF O'QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGINI CHAQIRUVGA QADAR
BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK-2021 TESTLARI BILAN QIYOSIY BAHOLASH

264-268

*Usmanova Dilnoza Muratovna*THE ROLE OF PROJECT METHODS IN REVEALING CREATIVITY OF ENGLISH
TEACHER

269-275

*Atabayeva Mavjuda Rustamovna*O'ZBEKISTON TABIIY GEOGRAFIYASINI O'QITISHDA KLASTER METODI ORQALI TANQIDIY
FIKRLASH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH

276-282

*Fayzullayeva Madina Abdumo'min qizi*TA'LIM KLASTERI SHAROITIDA TA'LIM JARAYONINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA
TASHKIL QILISH VA RIVOJLANTIRISHNING METODIKASI

283-289

Salimova Shahlo Sayfulloyevna

BO'LAJAK TEXNOLOGIYA O'QITUVCHILARINI MAKTABDA PSIXOLOGIK XAVFSIZ TA'LIM MUHITINI LOYIHALASH UCHUN TAYYORLASH 290-296

Matchanova Nargiza To'lqinova

O'ZBEKISTONDA XORIJIY TALABALARNING IJTIMOY MOSLASHUV MUAMMOLARI 297-304

Erkaboyeva Feruz G'ayratovna

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYALANUVCHILARNING OG'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA O'YIN VA O'YINCHOQLARNING O'RNI 305-309

Bozorova Aziza Saidmurot qizi

MAKTAB O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK TA'LIM MASALALARI (boshlang'ich ta'lim misolida) 310-315

Сулайманова Дилдора Назаровна

КРЕАТИВ ТАФАККУР ТУШУНЧАСИНИНГ ФАЛСАФИЙ ВА ПЕДАГОГИК МАНБАЛАРДАГИ ТАЛҚИНИ 316-325

09.00.00 - СИЁСИЙ ФАНЛАР

Фаррух Эшмаматов Эшқобил ўғли

СИЁСИЙ МАФКУРА – ЖАМИЯТ РИВОЖИ ВА ШАХС ФАОЛИЯТИНИНГ АМАЛИЙ АҲАМИЯТИНИ БЕЛГИЛАБ БЕРУВЧИ МУҲИМ ҒОЯЛАР ТИЗИМИ СИФАТИДА 326-334

09.00.00- Фалсафа фанлари

Tojaliyev Abdukosim Abdulkhakimovich
Farg'ona Davlat universiteti, falsafa fanlari
bo'yicha falsafa doktori (PhD) katta o'qituvchi,
Email: atojaliyev@inbox.ru

INNOVATSIYA VA IJTIMOYIY MADANIY RIVOJLANISH

Аннотатсия. Hozirgi davrda globalizm sharoitida insoniyat boshidan kechirayotgan muammolardan biri ijtimoiy masalalardir. Global xarakterga ega bo'lgan integratsion jarayonlar bevosita innovatsiyalarga bog'liqdir. Jahondagi yetakchi ilmiy markazlarda yangi ijtimoiy voqelikni, ya'ni insoniyat innovatsion dunyosini shakllantirish zaruriyati haqidagi fikrlar ilgari curilmoqda. Shuningdek, innovatsiya muammocini iqtisodiy rivojlanishning ma'lum davrdagi asosiy manbai sifatida iqtisodiy fanlar o'rganilgan. Shuning uchun ham ushbu ilmiy muammo uzoq vaqtdan beri tadqiqotchilar nazaridadir. Ta'kidlash lozimki, iqtisodiy fanlar innovatsiyani birinchi navbatda, texnik-texnologik innovatsiyalar nuqtai nazaridan tadqiq qilgan.

Калит so'zlar: Jamiyat, innovatsiya, "startup (startup)", intellektual faoliyat, fuqarolik instituti, fuqarolik jamiyati

Тоджалиев Абдукосим Абдулхакимович
Ферганский государственный университет, философские науки
доктор философии (PhD) старший преподаватель,
Электронная почта: atojaliyev@inbox.ru

ИННОВАЦИИ И СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЕ РАЗВИТИЕ

Аннотация. Одной из проблем, с которыми сталкивается человечество в нынешнюю эпоху глобализма, являются социальные вопросы. Глобальные интеграционные процессы напрямую зависят от инноваций. В ведущих научных центрах мира продвигаются идеи о необходимости формирования новой социальной реальности, то есть инновационного мира человечества. Также проблема инноваций как основного источника экономического развития в определенный период изучалась экономическими науками. Именно поэтому эта научная проблема давно стоит перед исследователями. Следует отметить, что экономические науки изучали инновации прежде всего с точки зрения технических и технологических новшеств.

Ключевые слова: общество, инновация, стартап, интеллектуальная деятельность, гражданский институт, гражданское общество

Tojaliyev Abdukosim Abdulkhakimovich
Fergana State University, philosophy sciences
doctor of philosophy (PhD) senior teacher,
Email: atojaliyev@inbox.ru

INNOVATION AND SOCIO-CULTURAL DEVELOPMENT

Abstract. One of the problems faced by mankind in the current era of globalism is social issues. Global integration processes directly depend on innovations. In the world's leading scientific centers, ideas about the need to form a new social reality, that is, the innovative world of humanity, are being advanced. Also, the problem of innovation as the main source of economic development in a certain period was studied by economic sciences. That is why this scientific problem has been in the eyes of researchers for a long time. It should be noted that economic sciences studied innovation primarily from the point of view of technical and technological innovations.

Key words: Society, innovation, startup, intellectual activity, civic institution, civil society

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3SI3Y2023N18>

Kirish. Jamiyatning yangi rivojlanish bosqichida innovatsiya tushunchasi falsafa fani doirasida inson faoliyatining muhim bo'lagi sifatida tadqiq etilmoqda. Innovatsiya tushunchasi lug'aviy mazmuniga ko'ra "tildagi yangilik" ma'nosini beradi.9[1] Shu bilan birgalikda falsafiy yo'nalishdagi maqolalarda, tadqiqotlarda "trendsetter" so'zi ham keltirilmoqda. Ushbu termin o'z mazmuniga, mohiyatiga binoan jamiyatga trend olib kiradigan innovator shaxs, mutaxassis ma'nosini anglatadi. Innovatsiyalarning yoshlar faoliyatidagi o'rniga alohida e'tibor berilishi tufayli "startup (startup)" termini ham ishlatilmoqda. Bu so'z ingliz tilidan olingan bo'lib, lug'aviy ma'nosi «start oluvchi», "boshlang'ich" demakdir. Ushbu termin yosh tadbirkorlar, mutaxassislar ijtimoiy-iqtisodiy hayotga tadbiriq etmoqchi bo'lgan innovatsion loyihalarning ijtimoiy hayotdagi amaliy ahamiyatini ta'kidlash maqsadida ishlatiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Hozirgi davr, ya'ni yangi rivojlanish bosqichining o'ziga xos xususiyati keng qamrovli innovatsion o'zgarishlardan iborat. Mamlakatimizda barqaror taraqqiyot davrida ijtimoiy-iqtisodiy tizimda tub ijtimoiy- iqtisodiy o'zgarishlar sodir bo'layotganligini qayd etish lozim. "Innovatsiya" atamasi O'zbekistonda ilmiy atama sifatida, chop etilayotgan maqolalarda, ommaviy axborot vositalarida, tadbirkorlar, ilmiy xodimlar, rahbarlar nutqlarida keng qo'llanilmoqda. "Innovatsiya" so'zi o'z mazmuni bilan ma'lum darajada ushbu sub'ektning jamiyatdagi, yuqori reytingini belgilovchi ko'rsatkich o'rnini ham bajarmoqda. Innovatsiya shaxsning faoliyati davomida innovatsion texnologiyalar va usullardan samarali foydalanish, ijtimoiy hayotda ilgarilab borish jarayonida progressiv yo'nalishlarni belgilab olish imkoniyatini bildiradi. Yangi rivojlanish bosqichida, bunday keng qamrovli ishlarining asosiy maqsadi, yoshlar uchun, ularning innovatsion faoliyati uchun barcha imkoniyatlarni yaratishdan va qobiliyatli, yosh olimlarning tadqiqot ishlarini tadbirkorlik sub'ektlari tomonidan qo'llab-quvvatlashdan iborat bo'lgan strategik yo'nalish belgilanganidan darak beradi. Innovatsiyalar hozirgi davrda jamiyat va madaniyat sub'ektlarini o'zaro munosabatlarida, ya'ni shaxs ijtimoiy madaniy rivojlanishining ijobiy ko'rinishi sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birgalikda, jamiyatda hozirgi kungacha mavjud bo'lgan, inson faoliyatida uchraydigan eskilik an'alarini inkor etadi.

Muhokama va natijalar. Innovatsiyalar hozirgi davrda faqat iqtisodiyot tarmoqlariga daxldor bo'lmasdan, balki jamiyatning barcha jabhalari, jumladan, boshqaruv, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat, sport va turizm sohasini ham o'z ichiga oladi. Innovatsiya so'zini inson har kungi faoliyatida uchratadi, eshitadi, ko'radi va uning mazmuni hamda maqsadlari haqida fikr yuritadi. Mavzuga oid o'tkazgan sotsiologik so'rovnoma "Innovatsiya tushunchasi nimani anglatadi", degan savolga respondentlarning 480 nafari (43,7 foizi) "Yangilik", 280 nafari (25,5 foizi) esa "Rivojlantirish", 126 nafari (11,5 foizi) "Takomillashtirish", 100 nafari (9,1 foizi) "Foydali yangilik", 78 nafari (7,1 foizi) "Yangi kiritilgan tartib qoida" deb ta'kidlaydi. Faqatgina 34 nafar respondent (3,1 foizi) "Javob berishga qiynalaman", javob variantini

belgilashgan. Tahlillar natijasida shunday xulosaga kelish mumkinki, bugungi kunda jamiyat a'zolarining aksariyat qismi innovatsiya tushunchasi bo'yicha ma'lum bir bilimga, dunyoqarashga ega[2]. Rivojlangan davlatlarda jamiyatning kelajakdagi rivojini bevosita innovatsiyalarga bog'lashadi va ushbu jarayonni nafaqat texnik-texnologik, shuningdek, siyosiy, huquqiy, madaniy, ijtimoiy tarmoqlarda muntazam sifat o'zgarishlar sodir bo'lishi ko'zda tutiladi. Muammoni ilmiy asosda, hozirgi davrdagi ahamiyati va ijtimoiy falsafiy nuqtai-nazardan o'rganish, tadqiq etishning dolzarbligi shundan iboratki, mamlakatimizda yangi rivojlanish bosqichiga xos bo'lgan jarayonlarning innovatsion xarakterga egaligidir. Ta'kidlash lozimki, falsafiy bilish nazariyasi, o'zining ilmiy asosga egaligi bilan atrof-muhit va jamiyatni o'rganishda boshqa usullardan mutlaq farq qiladi. Innovatsiyaning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini anglash, bir qator nazariy masalalar echimi, voqelikning asosiy maqsadi va echimini topish usullari bilan bog'liq, ya'ni innovatsiya "bilish, ogohlantirish, boshqarish, takomillashtirish" mazmunida kechadi[3]. Chunki yangi rivojlanish bosqichida ijtimoiy-falsafiy yondashuv faqat bildirilayotgan fikrlar va ilgari surilayotgan farazlardan iborat emas, ushbu fanning yutuqlari muayyan darajada ijtimoiy borliqni o'zgartirishga xizmat qiladi.

Tadqiqotchilar texnikaviy yangiliklar natijasida qo'lga kiritilgan iqtisodiy yutuqlar, xo'jalik yuritish jarayonida ilmiy texnikaviy o'zgarishlarning jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy rivoji yoki alohida olingan sub'ekt faoliyatida namoyon bo'lishi jarayonini ko'zda tutganlar. Iqtisodiy nazariya bilan shug'ullanadigan olimlar tomonidan, innovatsiya tushunchasiga alohida ilmiy muammo sifatida qaraladi. Shuning uchun ham, xorijiy adabiyotlarda innovatsiya tushunchasi mazmuniga bir tomonlama yondashuvni kuzatamiz, ushbu holatda innovatsiyaga faqat ilmiy texnikaviy holat, ya'ni ishlab chiqarishda yangi mahsulot olish, texnologik yangiliklarni qo'lga kiritish va pirovard natijada zudlik bilan foyda olishga qaratilgan faoliyat sifatida tushunilgan. Hozirgi davrda innovatsiya muammosiga bag'ishlangan ilmiy maqola, kitoblar soni ortib bormoqda. Shunga qaramasdan ushbu ilmiy, falsafiy muammoning nazariy metodologik jihatlari chuqur tadqiq etilmagan. Innovatsiya so'zi mazmuni, tushunchasi ilmiy bilimlar jarayonida turlicha talqin qilinadi. Chunki bunday holat ushbu terminning fanlararo tushuncha sifatida keng tarqalganligi va innovatsiya fenomenining murakkabligiga bog'liqdir. Ta'kidlash lozimki, ilmiy adabiyotlarda innovatsiya termini qisqacha mazmunining iqtisodiy, texnikaviy, texnologik, sotsiologik jihatlari e'tibor berilgan. Innovatsiyalarni ijtimoiy-falsafiy mohiyatini o'rganishda uning asl mohiyati, inson faoliyatidagi muhim voqelik sifatida, ya'ni insonning biologik, ijtimoiy-madaniy hayotiga ta'siri e'tiborga olinishi lozim. Shuning uchun ham yangi rivojlanish bosqichida innovatsiyalarning nazariy jihatlari chuqur o'rganishga zaruriyat vujudga keldi, uning jamiyatdagi o'rni, mazmuni, ahamiyatini anglashga tadqiqotchilar tomonidan qiziqish muntazam kuchaydi, shu bilan birgalikda inovatsiyaning inson faoliyatidagi ahamiyati oshib borayotganligi kuzatilib va uning amaliyotdagi o'rniga talab oshdi.

Innovatsiya bu inson intellektual faoliyatining ma'lum maqsadga yo'naltirilganligi va ilmiy ishlar natijasi bilan xarakterlanadi. Innovatsion faoliyat quyidagi xususiyatlarga egadir, ya'ni inson faoliyatida muhim o'rin egallaydigan ijtimoiy-iqtisodiy jabhalarda tabiiy resurslarni avaylab sarflash, inson ehtiyojlarini qondirishning samarali usullarini topish kabilar muhim o'rin tutadi. Innovatsion g'oyalar vujudga kelishining asosini ilmiy tadqiqot ishlari tashkil etadi. Shunday qilib, ilmiy tadqiqot ishlari natijalarining amaliyotga, inson faoliyatiga joriy etilishi yangi mahsulotlarning, texnologiyalarning vujudga kelishiga sababchi bo'ladi, ya'ni ilmiy ishlanmalar asosida yangiliklar yaratiladi, innovatsiyalar vujudga keladi.

Yangiliklar kesimidagi o'zgarishlarning asosiy sababi shaxsning fuqarolik jamiyati rivojlanishi sharoitida ijtimoiy voqelikka qiziquvchanligining ortib borishi va ijtimoiy ehtiyojlarining yangi qirralari vujudga kelishi bilan xarakterlanadi. Bunday jarayon innovatsion taraqqiyot bo'g'inlarini shakllantiradi: insonning atrof-muhit, jamiyatdagi voqealar mazmuniga qiziquvchanligi, ijtimoiy ehtiyojlari tarkibidagi, ilmiy g'oya, ilmiy natija, innovatsion g'oya, ilmiy tadqiqot tufayli yaratilgan yangiliklar majmuasidan iborat bo'ladi. Innovatsiyalar funksiyasining tahlili tasdiqlaydiki, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot jihatidan jamiyatda innovatsiyalar quyidagi funksiyalarni bajaradi: kengaytirilgan takror ishlab chiqarishni ta'minlash, investitsiyalash va rag'batlantirish funksiyalari. Muammoning yechimiga bunday yondashuv jamiyatning innovatsion taraqqiyotini ta'minlashga xizmat qiladi.

Innovatsion tadqiqotlarning pirovard natijasi jamiyatning global taraqqiyotdagi raqobatbardoshligini, fuqarolarning umumiy farovonligini ta'minlashga qaratilgan bo'lishi lozim. Innovatsion mazmundagi ilmiy tadqiqotlarda nazariy usullarni ishlab chiqish, innovatsiyalarning amal qilish modellarini yaratish muhim amaliy ahamiyat kasb etadi. Falsafiy nuqtai nazardan samarali innovatsion faoliyat inson faoliyati, jamiyat va davlatning farovonligini, uning xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiluvchi omildir. Innovatsion faoliyat ijtimoiy turmushning turli jihatlarini o'z ichiga qamrab olgan jarayon bo'lib, ijtimoiy-iqtisodiy, ekologik, ma'naviy axloqiy jabhalarning yuksalishiga, takomillashuviga, inson manfaatlari yo'lidagi samaradorlikning oshishiga xizmat qiladi.

Jamiyat taraqqiyotining yangi bosqichdagi o'ziga xos xususiyati yangilanish va muntazam o'zgarish jarayoni bilan ajralib turadi. O'zgarish va yangilanish jarayoni tirik va jonsiz tabiatga xosdir. Zamonaviy fan tadqiqotlari natijasi tasdiqlaydiki, koinot doimiy suratda kengayib bormoqda va evolyutsion suratda o'sib borayapti. Sharq mutafakkirlari vaqt muammosining falsafiy masalalariga ahamiyat berishgan, yangilik va eskilik, ilohiylik va inson muammolari yechimini tadqiq etishgan. Falsafiy ilmiy tadqiqotlar rivojlanishi va chuqurlashuvi munosabati bilan, yuqorida qayd etilgan masalalar o'zining dolzarb ahamiyatini yo'qotmagan va faylasuf olimlarning e'tibori ushbu muammolarga doimiylik bilan xarakterlangan, hamda ilmiy yechimini kutayotgan masala sifatida qaraganlar. Ta'kidlash lozimki, ilmiy asoslangan falsafiy fikrlar muayyan tarixiy bosqichi uchun dolzarbligini, o'ziga xos xususiyat kasb etadi va muammolarning bir-biriga o'zaro bog'liqligi bilan xarakterlanadi. Hozirgi davr faylasuflari tomonidan eskilik va yangilik, insoniylik va diniylik masalalari muhim, dolzarb ilmiy masala sifatida muhokama etilmoqda va ushbu holatda "innovatsiya", "innovatsion rivojlanish", "innovatsion kelajak", "innovatsion dunyo" tushunchalari nazariy, amaliy ahamiyat kasb etadi. Innovatsiyalar hozirgi davr obyektivligining muhim shakli sifatida namoyon bo'lmoqda. Ilmiy jamoatchilik, tadqiqotchilar tomonidan, ijtimoiy taraqqiyotning asosiy omillaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Yangi rivojlanish bosqichining muhim xususiyatidan biri innovatsion jarayonlarning realligidir ya'ni uning ijtimoiy borliqning barcha jihatlarini va darajasiga ta'sir etganligi bilan xarakterlanadi.

Jamiyat innovatsiyalar orqali, ongli sur'atda inson hayotiga muhim o'zgarishlar kirib borishi tarafdoridir. Bu holat O'zbekiston jamiyatining barcha tomonlariga xosdir. Hozirgi davrda innovatsiyalar ko'pqirrali va doimiydir. Ta'kidlash lozimki, innovatsiyalar mohiyatan murakkab ijtimoiy fenomendir, uning rivojlanishi, ijtimoiy hayotga kirib borishi tizimli ijtimoiy o'zgarishlarga olib keladi. Innovatsiya muammosi o'z xarakteriga ko'ra tarixiy mohiyatga ega bo'lib, ijtimoiy madaniy omillar bilan chambarchas bog'langandir.

Innovatsiyalar jamiyat zaminida sodir bo'layotgan madaniy, tarixiy voqealar, qarama-qarshiliklar natijasida amaliyotga singib borgan va falsafa fanida sodir bo'layotgan jarayonlar bilan o'zaro bog'langandir. XXI asrda fan va ishlab chiqarish munosabatlari yangicha ko'rinishlarga ega bo'ldi. Bu davrga kelib fanning asosiy funksiyasi pragmatik xarakterga egaligi bilan ajralib turadi, ya'ni hozirgi sivilizatsiyaning moddiy-texnika bazasini rivojlantirish, takomillashtirishga qaratilgandir. Bozor iqtisodiyoti munosabatlarining chuqurlashuvi, uning global xarakterga ega bo'lishi, ijtimoiy madaniy jarayonlardagi qarama-qarshiliklarni chuqurlashtirdi. Bunday sharoitda fan sotsiumning muhim ijtimoiy manfaatlarini ifodachisi sifatida namoyon bo'ladi.

Yangi taraqqiyot davrida jamiyatda sodir bo'layotgan eng muhim o'zgarishlar qatoriga ijtimoiy-iqtisodiy tizimlardagi tub yangiliklarni, ya'ni ularning innovatsion asosda rivojlanayotganligi, asosan ilmiy xulosalar, tavsiyalar bunga sabab bo'lganligini qayd etish zarur. Hozirgi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot zaminini innovatsion tadbirkorlik, ta'lim xizmatlari, boshqaruvning ilmiy asosda olib borilayotganligi, shuningdek, yangi bilimlar va ko'nikmalar, texnologiyalar, boshqaruvning yangi usullaridan yuqori malakali mutaxassislarining samarali foydalanayotganligi kabilar tashkil etadi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmonida ijtimoiy taraqqiyotdagi, ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida, ta'lim sohasi belgilangan[4]. O'zbekiston Respublikasi rivojlanishiga doir hujjatlarda ham mamlakatni innovatsion rivojlantirish zaruriyati belgilab qo'yilgan[5]. Innovatsion taraqqiyotning obyektiv zarurligi, ushbu jarayonda ta'lim muassasalari, davlat tashkilotlari, fuqarolik instituti vakillarining ishtiroki O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev asarlari, nutqlari, qarorlarida qayd etilgan.[6] Prezident asarlarining muhim tarixiy, falsafiy ahamiyati shundan iboratki, ularda innovatsiyalarning jamiyat taraqqiyotidagi alohida o'rni, uni amalga oshirishning obyektiv va subyektiv jihatlari talqin etilgan.

"Innovatsiya – bu kelajak degani. Biz buyuk kelajagimizni barpo etishni bugundan boshlaydigan bo'lsak, uni aynan innovatsion g'oyalar, innovatsion yondashuv asosida boshlashimiz kerak. Shuning uchun biz Innovatsion rivojlanish vazirligini tashkil etdik va uning oldiga aniq vazifalarni qo'ydik. Bu vazirlik nafaqat iqtisodiyot sohasida, balki butun jamiyat hayotida eng muhim loyihalarni amalga oshirishda o'ziga xos lokomotiv rolini bajaradi, deb ishonamiz. Kelgusi yilda ilmiy tadqiqot va innovatsion faoliyatni rivojlantirish, buning uchun zarur moliyaviy resurslarni safarbar etish, ushbu jarayonda iqtidorli yoshlar ishtirokini, ijodiy g'oya va ishlanmalarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash vazifasi e'tiborimiz markazida bo'ladi"[7].

Shuningdek, mamlakat rahbari asarlarida innovatsiyalarning ta'lim tarbiyadagi o'rni, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash jarayonida ulardan samarali foydalanish imkoniyatlari yoritilgan, jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida amalga oshirilayotgan islohotlarda innovatsion jarayondan foydalanish zarurligi va inson kapitalidan foydalanishning o'zaro uyg'unligi alohida ta'kidlanadi. Davlat rahbari imzolagan Farmon va Qarorlarda innovatsion jarayonning jamiyatda rivojlanishi, turli jabhalarga joriy etilishi, dastlabki natijalarining amaliyotdagi ahamiyati, islohotlardagi o'rni aniq ko'rsatib berilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari, nutqlarini mukammal o'rganish natijasida innovatsiyalarning hozirgi taraqqiyotdagi muhim ahamiyatini yosh mutaxassislar anglab olishi va o'z faoliyatida qo'llashi islohotlarning amalga oshirishida muhim omil rolini bajaradi. O'zbekiston Respublikasi

Prezidenti Farmon va Qarorlari innovatsiyalarning ijtimoiy-iqtisodiy hayotga, ta'lim tizimiga kirib kelishi uchun strategik ahamiyatdagi imkoniyatlarga yo'l ochdi. Demokratik islohotlar ko'lamida innovatsiyalardan samarali foydalanish davlat va nodavlat tashkilotlar hamda xususiy mulk sohiblari imkoniyatlarini jamiyat taraqqiyotiga safarbar qilish uchun sharoit yaratadi. Muammoning bunday yechimi o'z navbatida ta'lim muassasalari mutassaddilari, professor-o'qituvchilari tomonidan ta'limga joriy etilayotgan innovatsiyalarning mazmuni va mohiyati, maqsadlarini yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish va tushuntirish vazifasini ilgari suradi. Innovatsiyalarning ta'lim tizimiga muntazam joriy etilishi, o'quv muassasalari huzuridagi axborot resurs markazlarini ilmiy, uslubiy, badiiy adabiyotlarning yangi avlodi bilan muntazam ta'minlashni talab qiladi.

Innovatsion rivojlanishning genezisiga doir konseptual fikrlar Hamdo'stlik mamlakatlari faylasuf olimlari asarlarida tadqiq etilgan. Faylasuf olim S.V.Kostyukevich fikricha, innovatsiya tushunchasiga pragmatik yondashuv zarur, chunki yangi mahsulotlar yaratish uchun yangi bilimlar va ko'nikmalar talab qilinadi[8]. Bunday holatda quyidagi jarayon kuzatiladi: tizimga investitsiya kiritilishi natijasida innovatsion mahsulot tayyorlanadi, ushbu mahsulot amaliyotga joriy etiladi va tizimning takomillashuviga erishiladi.[9] Oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining talab darajasida ko'nikmalarga ega bo'lganligi yuqori malakali mutaxassis tayyorlashga yo'naltirilgan innovatsion faoliyatning tasdig'idir. Oliy ta'limdagi innovatsion faoliyat ilmiy-texnik yo'nalishlar, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning ilmiy yondashuv talab qilinadigan sohalari uchun ma'lum darajada xodimlarning ilg'or g'oyalarini amaliyotga joriy etish imkoniyatini vujudga keltiradi. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, oliy ta'lim tizimiga innovatsion yondashuv obyektiv xarakterga ega jarayondir. Bunday munosabat quyidagi holatlar bilan izohlanadi: bilimlarning tez eskirishi, jamiyat axborotlashuvining jadallashishi, oliy ta'limda o'qitilayotgan fanlar mazmunining tizimli takomillashuvi zaruriyati, ta'lim jarayoniga ilmiy tadqiqot ishlari natijalarining muntazam joriy etilishidir.

Xorijlik faylasuflarning ta'kidlashicha, oliy ta'lim tizimidagi innovatsiyalarga ta'lim mazmuniga muntazam kiritiladigan usullar, pedagogik texnologiyalar va dars shakllari kiradi. Tadqiqotchi A.I.Vladimirovning fikricha, bunday yangiliklar o'quvchining fikrlashini kengaytiradi, ularda innovatsion ko'nikmalarning shakllanishiga yordam beradi. Bunday innovatsion faoliyat natijasida oliy o'quv yurtida ta'lim sifati oshadi, malakali mutaxassis tayyorlanadi, yangi intellektual, texnologik yo'nalishdagi ta'lim usullari, o'quv qo'llanmalari va darsliklar chop etiladi. Oliy ta'lim muassasasida innovatsion infrastruktura yaratiladi[10].

Innovatsion faoliyat va uning ijtimoiy sohaga jalb qilish bo'yicha tadqiqotchi, Valeo kompaniyasining bosh direktori, Jak Ashenbroyx (Jasques Aschenbroich)ning fikricha innovatsiya – bu bozorda o'z o'rnini topgan ixtirodir[11]. Xalqaro tajribalardan kelib chiqqan holda shuni qayd etish mumkinki, oliy ta'limdagi innovatsion jarayonlarning rivoji institutsional integratsiyalashgan tuzilma doirasida amalga oshiriladi. Bu tuzilma sifatida milliy innovatsion tizim xizmat qiladi. Oliy ta'limdagi milliy innovatsion tizim konsepsiyasi 1990 yillarning boshida paydo bo'lgan, uning asoschilari K.Friman, R.Nevsin va B.A.Lundvellardir. Yangi nazariyani birlashtiruvchi va amalga oshiruvchi bu innovatsion hamkorlik va rivojlantirish bo'yicha taklif – yangi yo'nalishning shakllanishiga muhim bir asos bo'lib xizmat qila olishini qayd etish mumkin. Bu innovatsion ta'lim rivojidagi institutsional tuzilmalarning o'zaro aloqalari tufayli paydo bo'ladigan sinergetik effekt imkoniyatini berdi[12].

Jahonning yetakchi faylasuf olimlari tomonidan innovatsion rivojlanishning kadrlar tayyorlash tizimi bilan aloqadorligiga oid ijtimoiy-falsafiy konsepsiyalar shakllantirilgan: oliy ta'limda kadrlar tayyorlash jarayoniga innovatsion yondashuv bo'yicha XXI asrning boshida Nyukasl universiteti professori Gendri Itskovits va Amsterdam universiteti professori Loyyet Leydezdor yaratgan "Uch qatlamli spiral" modeli keng tarqaldi. "Uch qatlamli spiral" modeli iqtisodiyotning 3 ta asosiy instituti bo'lgan hokimiyat, biznes va universitet o'rtasidagi chiziqli o'zaro ta'sir muammosini hal qilishni nazarda tutadi. Ushbu yo'nalishda T.J.Sturgeon, D.Weerts, D.Baker, Le G.Tendre, R.Sheldon, M.Porter, Y.A.Shumpeter kabi tadqiqotchilar muhim izlanishlar olib borishgan[13].

Tadqiqotchi V.A.Siglyayevning fikricha, oliy ta'lim muassasalarining integratsion jarayonlari "Milliy innovatsion tizimni shakllantirishda faol ishtirok etish uchun ta'lim va ilmiy faoliyat subyektlarini o'zaro ta'siri asosida innovatsion infratuzilmani yaratish, oliy ta'lim muassasalarining innovatsion salohiyatini chuqurlashtirish maqsadida oliy ta'lim zahiralarining barcha turlarini birlashtirish" sifatida ta'riflanadi[14]. "Davlat-biznes-ilm-fan" uchligidagi o'zaro kadrlar tayyorlash sifati va ularning kelgusidagi faoliyati bilan izohlanuvchi innovatsion rivojlanish hamda hamkorlik muammolari faylasuf olimlardan A.Ya.Kuznetsova, N.N.Vlasyuk, E.K.Pogorskiy, M.P.Chelombiskaya, V.B.Agranovichlar tomonidan o'rganilgan.

Tadqiqotchilar O.A.Latuxa va Yu.V.Pushkarevlarning fikricha oliy ta'limdagi innovatsion jarayon fan va oliy ta'limning integratsion faoliyatidan iboratdir.[15] Oliy ta'limdagi innovatsiyalar bo'yicha tadqiqot olib borgan Rossiyalik faylasuf olim N.O.Lojenkoning ta'kidlashicha, oliy ta'limdagi innovatsion faoliyat uchta yo'nalishda o'tkaziladi va ular quyidagilarni o'z ichiga oladi: ilmiy tadqiqot ishlari, ya'ni yangi, zamonaviy dunyoviy bilimlar olishga, bo'lajak mutaxassisning tayyorlashga qaratilgan pedagogik faoliyat; ikkinchi yo'nalishga ilmiy loyihaviy mazmundagi tadqiqot ishlari kiradi, uchinchi yo'nalishdagi faoliyat bo'lajak mutaxassis uchun zarur bo'lgan ixtisoslikka doir chuqur ta'lim berishni o'z ichiga oladi.[16] Shuningdek, oliy ta'lim muassasasida innovatsiyalar ilmiy-uslubiy, fanlar mazmunidagi o'zgarishlar shaklida, tarbiyaviy, boshqaruv yo'nalishida bo'lishi mumkin.[17] Ushbu muammo bilan bevosita shug'ullangan faylasuf tadqiqotchilar O.V.Kulikova va I.A.Guleylar oliy o'quv yurtlarida olib borilayotgan ilmiy tadqiqot ishlarida tubdan islohotlar o'tkazish lozimligini ta'kidlashadi[18].

Yangi rivojlanish bosqichida oliy o'quv yurtlari faoliyatini o'rganish natijasida xulosa qilish mumkinki, oliy ta'limda innovatsion jarayon bir qator yo'nalishlarda amalga oshiriladi.

Birinchidan, mehnat bozorida talab qilingan oliy ma'lumotli kadrlar, zamonaviy mutaxassislarning malakasini oshirish.

Ikkinchidan, oliy ta'lim sohasida ishlaydigan mutaxassislarning malakasini oshirish, tizimda faoliyat yuritayotgan ilmiy pedagogik kadrlar, professor-o'qituvchilarning attestatsiyasini o'tkazish.

Uchinchidan, fundamental va amaliy loyihalar mavzusida, bugungi ijtimoiy-iqtisodiy amaliyot, fuqarolik jamiyati institutlari talablariga mos bo'lgan yoki ular faoliyati uchun zarur bo'lgan ilmiy tadqiqot ishlarini amalga oshirish.

To'rtinchidan, talabalar, magistrantlar, doktorantlar, mustaqil tadqiqotchilar va yosh o'qituvchilarni tanlagan yo'nalishlari bo'yicha ilmiy tadqiqot ishi olib borish metodikasiga o'qitish, ushbu sohaga doir faoliyat yuritish bo'yicha kasbiy malakasini oshirish zaruriyati vujudga keladi.

Beshinchidan, innovatsiyalar mazmuni va mohiyatiga doir dunyoviy bilimlarni talabalar va tinglovchilar orasida yangi pedagogik texnologiyalar asosida tarqatish.

Oliy ta'lim muassasalari huzurida bunday yo'nalishdagi tizimlarning shakllantirilishi innovatsiyalarni muntazam amaliyotga joriy etish, yuqori texnologik jabhalar uchun malakali mutaxassislar tayyorlash, ilm-fan yo'nalishlarini rivojlanishini ta'minlashga qaratilgandir. Bu jarayon milliy universitetlar tizimi va ta'limini jahondagi yetakchi mamlakatlar qatoriga olib chiqishga xizmat qilishi lozim. Shu bilan birgalikda qayd etish kerakki, mamlakatimiz oliy ta'lim tizimi, ta'lim muassasalarini rivojlantirishda viloyatlar kesimiga ham e'tibor berish kerak. Viloyatlarda joylashgan ta'lim muassasalari, universitetlar ta'lim sohasida innovatsiyalarni joriy etishga faol kirishishlari zarur. Ta'kidlash lozimki, innovatsiyalarni oliy ta'lim muassasalariga kiritish, oliy ta'limning yangi modelini amaliyotga joriy etish imkoniyatini shakllantiradi va uning tashkiliy jihatdan rivojiga asos bo'ladi.

Ilm-fan va texnika yutuqlarini amaliyotda keng qo'llagan holda iqtisodiyot tarmoqlariga, ijtimoiy sohalarga zamonaviy innovatsion texnologiyalarni tezkor joriy etish yangi davrda mamlakatimiz taraqqiyotining muhim sharti hisoblanadi. Mamlakatimizning jahondagi yetakchi davlatlar qatoriga kirish yo'lida tez va sifatli ilgarilashini ta'minlaydigan zamonaviy innovatsion g'oyalar, ishlanmalar va texnologiyalarga asoslangan holda faoliyatni amalga oshirish zaruriyatini ilgari suradi. Shu bilan birga, o'tkazilgan falsafiy tahlillar shuni tasdiqlaydiki, zamonaviy ishlab chiqarishni modernizatsiya, diversifikatsiya qilish, uning hajmini oshirish hamda ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardosh mahsulotlar turlarini kengaytirish borasidagi ishlarda kamchiliklarga yo'l qo'yilgan. Ayrim sohalarda innovatsiyalarga oid ko'rsatkichlarning mavjud emasligi va ilmiy tadqiqot ishlari samarali muvofiqlashtirilmaganligi sababli mamlakatimiz so'nggi yillarda nufuzli xalqaro tashkilotlar tomonidan tuziladigan global innovatsion indeks reytingida ishtirok etmayapti. Iqtisodiyot va ijtimoiy soha tarmoqlarining ilmiy muassasalar bilan o'zaro hamkorligi darajasi pastligi, vazirlik va idoralar, shuningdek, mahalliy davlat hokimiyati organlarining innovatsion rivojlanish sohasidagi faoliyati lozim darajada muvofiqlashtirilmayotgani bu boradagi birinchi navbatdagi maqsadlarga erishish imkonini bermagan[19].

O'zbekistonning davlat siyosati ta'lim sohasida innovatsion mazmundagi tizimni shakllantirishga, yuksaltirishga yo'naltirilgan bo'lib, yangi rivojlanish bosqichiga mos bo'lgan fuqarolar va raqobatbardosh kadrlarni tarbiyalash hamda tayyorlashga qaratilgandir. Hozirgi davrda jahondagi rivojlangan oliy ta'lim tizimi, mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi yuqori texnologiyalarga, ilmiy ishlanmalarga, innovatsion fikrlarga asoslangan. Ushbu maqsadlarning amalga oshishida ilm-fan, yuqori texnologiyalar sohasidagi malakali kadrlar tarkibi muhim rol o'ynaydi[20].

O'zbekiston ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri fuqarolik jamiyati talablariga mos bo'lgan takomillashgan ta'lim modelini yaratishdir. Ta'kidlash lozimki, shaxs jamiyatdagi obro'siga, ijtimoiy mavqeiga olgan bilimi, shaxsiy qobiliyati, kasbiga xos bo'lgan ko'nikmalarga egaligi tufayli erishadi. Shu munosabat bilan qayd etish lozimki, mamlakatimizda har bir fuqaroning ta'lim olishi, kelajakda zarur mutaxassis bo'lib yetishishi va mavjud dunyoviy bilimlarini amaliyotda namoyon qilishlari uchun imkoniyatlarni yaratish davlat siyosatining ustuvor vazifasi hisoblanadi.

Davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan yana biri axborotlashgan jamiyat, innovatsion taraqqiyot talablariga mos sur'atda shaxsning o'z-o'zini rivojlantirishi, uzluksiz

ta'lim bilan shug'ullanishiga doimiy e'tiborda bo'lishidir[21]. O'tkazilayotgan demokratik islohotlar natijasida ijtimoiy sohada tub o'zgarishlar ro'y berdi, innovatsion tizimga asoslangan ta'lim tizimi shakllantirilmogda, malakali kadrlar tayyorlashning yangi bosqichiga kirishildi. Ushbu jarayonning nazariy, amaliy asosini mamlakat aholisining 100 foizi savodli ekanligi tashkil etadi. Shuningdek, hozirgi davrdagi ta'lim tizimi o'zining uzluksizligi bilan ajralib turadi. Mavjud oliy ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyoti uchun zarur bo'lgan raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash imkoniyatini beradi va mamlakatning dunyo hamjamiyatida rivojlangan davlatlar qatoridan joy olishiga asos bo'la oladi.

Mamlakatimizda shakllanayotgan barkamol avlod vakillarining ilm-fan sohasida erishayotgan yutuqlari, ularning turli fanlar bo'yicha yaratayotgan kashfiyotlari, zamonaviy innovatsion texnologiyalarga oid loyiha va ishlanmalari hozirgi innovatsion taraqqiyotga xizmat qilmoqda.

Ijtimoiy rivojlanishning muhim jihatlaridan biri, unga muntazam innovatsion yondashuv talab qilinadi. Bu jarayonning ta'limda ijobiy hal etilishi bozor iqtisodiyoti munosabatlari chuqurlashuvi sharoitida yana-da dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda jamiyatning zamonaviy dunyoqarash, yuksak iqtidorga ega, raqobat sharoitida faoliyat ko'rsata oladigan, malakali kadrlar tayyorlanishiga ham ijtimoiy talab muntazam oshib borishi kuzatiladi. Bunday sharoitda ta'limning barcha bo'g'inlarida ijobiy islohotlarni yana-da kuchaytirish, jamiyatning ta'lim bilan bog'liq bo'lgan sohalari o'zaro hamkorligini kengaytirishga e'tibor berish zarur. Ushbu sharoitda ta'limni, boshqaruvni takomillashtirish, jamiyatning yangi rivojlanishi sharoitida zamonaviy ixtisosliklar, mutaxassislik va kasbiy yo'nalishlarni tashkil etish inson omiliga e'tiborni kuchaytirishni talab qiladi. Yuqori ilmiy salohiyatga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash jamiyatdagi joriy muammolar yechimida muhim rol o'ynaydi. Bu jarayonda oliy ta'lim muassasalari vakillari hamda mahalliy boshqaruv tizimi mutasaddilari, xalqaro ekspertlar ishtirokida zarur ixtisosliklarga bo'lgan ijtimoiy talabni o'rganish, tahlil qilish orqali zarur mutaxassisliklar aniqlanadi. Ushbu ijtimoiy zaruriyat muammoning yechimiga ilmiy yondashuvdagi muhim shakl hisoblangan ilmiy loyihalar, ya'ni ushbu mavzuning amaliy, nazariy metodologik tadqiqotlar asosida yechimini topish ham ta'limdagi vazifa sifatida ko'radi. Bu sohadagi tashkiliy, loyihalashtirish, ilmiy tadqiqot ishlar ko'lamining kengayishiga mamlakatimiz xalqaro aloqalarining muntazam oshib borayotganligi, madaniy va iqtisodiy munosabatlarda tobora yangi sohalarning, jumladan, xalqaro turizmning rivojlanayotganligi sabab bo'lmoqda. Ushbu jarayonda mutaxassislar tayyorlashga yangicha yondashuvni, ya'ni chuqurlashayotgan bozor iqtisodiyoti munosabatlari sharoitidagi tez o'zgaruvchanlik xususiyati, jamiyatdagi subyektlar orasida raqobat tobora murakkablashayotgan davrda oliy ta'lim muassasalarida tayyorlanayotgan mutaxassislarning umumiy saviyasi, kasbiy tayyorgarligi, ma'naviy, axloqiy dunyosiga bo'lgan ijtimoiy talabning oshib borayotganligini e'tiborga olish dolzarb hisoblanadi.

Ta'limdagi innovatsiyalardan kutilayotgan asosiy maqsad bo'lajak mutaxassislarning o'zligini va o'zi yashab turgan dunyosini yuqori darajada anglaydigan, o'zini malakali mutaxassis sifatida his etadigan, jamiyat sohasini takomillashtirish jarayonida ishtirok etayotgan kishilardan iborat yangi kadrlar zamonaviy tushunchalar tizimini qayta tashkil qilish imkoniyatini qo'lga kiritadi. Hozirgi kunda oliy ta'lim muassasalarini tamomlayotgan, jamiyat taraqqiyotiga ilmiy nazar sola oladigan, malakali kadrlar korpusi taraqqiyotning yangi davriga xos bo'lgan fikr yuritishga qodir mutaxassislar avlodiga mansub bo'la oladi.

Olib borilgan ilmiy tadqiqot natijalari ko'rsatadiki, oliy ta'lim tizimida o'qitishni tashkil etish jarayoni, ta'lim berayotgan professor-o'qituvchilar tomonidan fan mazmunini yetkazish va ta'lim olayotgan talabalar o'zlashtirishi hamda ularning bilimni to'g'ri baholash tizimi kutilgan natijalarni bermayapti. Shuningdek, o'quv jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish borasida ta'lim dasturlari mazmuni va ularni yangilab borish sur'atlari hozirgi davrda izchil rivojlanayotgan iqtisodiyot tarmoqlari va mehnat bozorining o'zgaruvchan talablariga javob bermaydi. Professor-o'qituvchilarning o'z ustida doimiy ishlamaganligi, bilimi, pedagogik ko'nikmasi va mahoratining pastligi, innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanmaganligi bitiruvchilarning buyurtmachi (ish beruvchi) talabiga javob bermasligiga olib keldi. Oliy ta'lim muassasalariga talabalarni qabul qilishni rejalashtirishning maqbul mexanizmlari ishlab chiqilmaganligi natijasida mehnat bozori va ta'lim xizmatlari bozori o'rtasida nomutanosiblik kelib chiqdi.

Xulosa. Xulosa sifatida ta'kidlash lozimki, innovatsiyalar chuqur ijtimoiy falsafiy jihatdan mushohadani talab qiladigan, rivojlanish jarayonida, muayyan o'zgarishlarga sabab bo'ladigan muammodir. Innovatsiyalarning muhim ijtimoiy o'rnini anglash jarayoni ularning vujudga kelishi, shakllanishini bilish, shuningdek innovatsion faoliyatni boshqarishga ta'sir ko'rsatish uchun ularning mohiyatini tushunish zaruriyatini ilgari suradi. Bunday holat innovatsiyalarning turli yo'nalishlari mohiyati, maqsadiga, jamiyatdagi zarurligiga bag'ishlangan ilmiy tadqiqot ishlarining soni ortib borayotganligi bilan ham ajralib turadi. Qayd etish lozimki, falsafiy tadqiqotlar mavzusida nashr etilgan ilmiy ishlar tahlili tasdiqlaydiki, yangi rivojlanish bosqichida innovatsion rivojlanish muammosining ijtimoiy falsafiy, nazariy jihatlari chuqur tahlil etilmagan va natijada "innovatsion rivojlanish" tushunchasiga umumiy ilmiy izoh berilmagan.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Советский энциклопедический словарь. Москва, 1983, с.493,894..
2. Tojaliyev A. Innovatsion rivojlanish va kadrlar tayyorlashning milliy tizimi monografiya Farg'ona - 2022 20 bet.
3. Хакимов Н.Х., Р.Х.Рузиева. Реформирование науки и высшего образования как важный фактор в поддержки активного предпринимательства, инновационных идей и технологий.Узбекистан на пути к инновационному развитию. Сборник научных трудов. Ташкент, 2018, стр.25-27.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 22.09.2018 y., 06/18/5544/1951-son.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 29 noyabrdagi "O'zbekiston", Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligini tashkil etish to'g'risida"gi PF-5264-son Farmoni. Qonun hujjatlari to'plami. 29.11.2017
6. Prezident Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga murojaatnomasi. 2018 yil 28 dekabr. <https://president.uz/uz/lists/view/2228>
7. Prezident Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr. <https://president.uz/uz/lists/view/2228>
8. Костюкевич С. В. Инновации: подход современных западных авторов в контексте российского опыта / С. В. Костюкевич // Alma mater. – 2011. – № 4. – С.69.
9. Владимиров А.И. Об инновационной деятельности вуза / А.И. Владимиров. – М.: ООО «Издательский дом Недра», 2012. – 72 с.

10. Владимиров А.И. Об инновационной деятельности вуза / А.И. Владимиров. – М.: ООО «Издательский дом Недра», 2012. – 72 с.
11. Жак Ашенбройх. Революционные фундаментальные инновации. Состояние инноваций в 2016. stateofinnovatijn.com
12. Altbach P.G., Peterson P.M. Higher Edisation in the New Century // Global Challenges and Innovative Ideas. – Rotterdam: Sense Publishers, 2007. -pp.61-65.
13. Sturgeon T.J. How Silison Valley Same to Be. In Uniderstanding Sitison Valley: the Anatomy of an Entiepreneurial Region. Stanford, SA: Stanford University Press, 2005. -pp 16-19.
14. Портер М. Конкуренция / Пер. с англ. — М.: ИД «Вильямс», 2005. — С.43—45.
15. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. М.: Прогресс, 1983. Стр.278-285.
16. Innovation Policy and the Esonomy, Volume 5, National Bureau of Esonomic Research, Adam B. Jaffe, Josh Lerner, and Ssott Stern: The MIT Press, Sambridge, Massachusetts – 2005. Strategy& 2015 Global Innovation 1000 survey data and analysis. www.strategyand.pwc.com
17. Цигляев В. А. Теоретические основы интеграции вузовской науки в национальную инновационную систему. <http://koet.syksu.ru/vestnik/2011/2011-2/15/15.htm>
18. Латуха О. А. Инновационная деятельность современного вуза: тенденции развития / О. А. Латуха, Ю. В. Пушкарев // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. – 2012. – Т. 8. – № 4. – С. 44-50.
19. Ложенко Н. О. Инновационная деятельность как тенденция развития высшей школы в России / Н. О. Ложенко // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Социология. Политология. – 2010. – Т.10. – № 4. – С. 51-53.
20. Корнеенков С. С. Инновационные психолого-педагогические технологии обучения и саморазвития личности / С. С. Корнеенков // Вестник ЧитГУ. – 2012. – № 5.
21. Куликова О. В. Особенности инновационной модели высшего образования [Электронный ресурс] / О. В. Куликова, И. А. Гулей // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 6. – URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-innovatsionnoy-modeli-vysshego-obrazovaniya> (дата обращения: 01.12.2016)
22. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 22.09.2018 й., 06/18/5544/1951-сон
23. Гришин В.И. Тендем науки и образования источник экономического роста. XXX Международнқе Плехановские чтения.Материалы Международной научно практической конференции. Москва, ФГБОУ ВО им.Г.В.Плеханова, 2017, с.3.
24. Абдурахманов К.Х. Модернизация образовательной политики основное звено в подготовке профессиональных кадров. XXX Международные Плехановские чтения.Материалы Международной научно практической конференции. Москва, ФГБОУ ВО им.Г.В.Плеханова, 2017, с.6.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/3 (3)-2023 йил

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).